

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
Факультет права, публічного управління та адміністрування
Кафедра фундаментальних і приватно - правових дисциплін

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми менеджменту:
національні і міжнародні стандарти»

на тему:

**«Зовнішня трудова еміграція з України: причини, масштаби,
наслідки»**

Виконав студент групи 1ММЮД

Ступеня вищої освіти магістр

Денної форми навчання

Литвинюк Я. М.

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Науковий керівник: к.е.н., доц. Самборська О.Ю.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Міжнародні міграційні процеси, їх розвиток	7
1.1. Економічна сутність міграційних процесів	7
1.2. Вплив трудової міграції на формування світового ринку праці	10
1.3. Причини міграційних процесів в Україні.....	13
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан міграційних процесів в Україні	16
2.1. Масштаби, динаміка і напрямки основних міграційних потоків.....	16
2.2. Україна на світовому ринку праці.....	19
2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів в Україні	26
РОЗДІЛ 3. Перспективи зовнішньої міграції українських громадян.....	31
3.1. Політика регулювання зовнішньої трудової міграції.....	31
3.2. Перспективи розвитку міграційних процесів в Україні.....	34
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

АНОТАЦІЯ

Литвинюк Я. М. Зовнішня трудова еміграція з України: причини, масштаби, наслідки. Курсова робота. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2022.

Курсова робота присвячена дослідженню теоретичних і практичних аспектів процесів трудової еміграції українців. Досліджено економічну сутність міграційних процесів та причини міграційних процесів в Україні. Виявлено масштаби, динаміку і напрямків основних міграційних потоків, структуру українських працівників-емігрантів та наслідки міграції. Визначено шляхи підвищення ефективності політики регулювання трудової еміграції з України та окреслено перспективи зовнішньої міграції українських громадян.

Ключові слова: трудова еміграція українців, працевлаштування за кордоном, ринок праці, регулювання міграції.

ВСТУП

На сьогодні одним із ключових понять, що характеризують стан сучасного світового господарства є глобалізація, яка проявляється через посилення взаємозв'язків між країнами, регіонами, об'єднаннями держав та континентами. Різні країни світу безперервно обмінюються між собою не лише готовими товарами та послугами, а й ресурсами для їх створення. До числа цих ресурсів входить і робоча сила. Існують 3 основні фактори, що сприяють трудовій міграції: демографічні зміни у державах із високим рівнем розвитку та потреби їхніх національних ринків праці; безробіття всередині менш розвинених держав; родинні, історичні та культурні зв'язки між різними країнами.

Трудові емігранти виїжджають переважно до країн із вищим рівнем розвитку в пошуках місця роботи для повної реалізації власних професійних знань і навичок, вищого рівня оплати праці, забезпечення соціальних гарантій та кращого рівня життя загалом.

Процес переміщення населення за межі рідної країни має безпосередній зв'язок з економічними перебудовами в цій державі. Актуальність даної курсової роботи полягає в тому, що українська економіка перебуває на етапі переходу від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання. Суттєве скорочення чисельності робочої сили та її вивільнення викликане такими чинниками, як конверсія оборонного комплексу, ліквідація багатьох промислових підприємств внаслідок банкрутства, зупинка виробництва та структурна перебудова економіки України в цілому. Разом із цим, швидка перепідготовка та перерозподіл значної кількості робочої сили є неможливими через дефіцит державного і місцевих бюджетів та невеликих обсягів іноземних інвестицій. З'явилась значна кількість вільних трудових ресурсів, яких держава не може забезпечити відповідним числом робочих місць.

Багато науковців присвятили свої праці вивченню сутності трудової міграції, характеристик її розвитку, причин і наслідків трудової еміграції для українців. Серед них такі автори, як М. Пулен, А. Мансур, Б. Квіллін, М. Хофманн, Д. Рейчел, М. Романюк, О. Позняк, Ю. Римаренко, О. Палагнюк, О.

Кислицина, О. Варецька, Р. Скрипниченко, М. Пітюлич, О. Пазюк, О. Малиновська та інші науковці. Незважаючи на це, проблема трудової еміграції українців розкрита не повністю і потребує подальшого вивчення, насамперед, через стрімкі зміни світової економіки й ринку праці внаслідок поглиблення інтеграційних процесів і появи нових проблем та аспектів.

Мета курсової роботи полягає у дослідженні та аналізі міждержавної міграції робочої сили з України, з'ясуванні її економічної сутності та причин, а також визначення шляхів мінімізації негативних результатів трудової еміграції українського населення.

Об'єктом дослідження даної курсової роботи є міграційні процеси в умовах глобалізації.

Предметом є причини та наслідки трудової еміграції українців.

Головними завданнями є наступні:

- 1) визначити сутність та причини трудової міграції українців;
- 2) проаналізувати статистичні показники, на їх основі виявити головні властивості структури і динаміки еміграції робочої сили з України;
- 3) охарактеризувати вплив руху трудових ресурсів на українську економіку;
- 4) дослідити шляхи та методи регулювання трудової міграції;
- 5) окреслити перспективи розвитку міграційних процесів для України.

При виконанні курсової роботи використано наступні методи дослідження: аналізу (при написанні другого розділу вивчення динаміки показників, пов'язаних із трудовою еміграцією, на основі яких зроблені певні висновки), синтезу (для підготовки усіх розділів підбір необхідної інформації з різних джерел та у загальних висновках курсової роботи), узагальнення (для написання висновків та першого розділу), порівняльний (при підготовці першого розділу порівняльна таблиця визначень поняття міграції у процесі розвитку наукової думки), статистичний (підбір даних для демонстрації сучасного стану міграційних процесів та їхньої зміни в часі).

РОЗДІЛ 1.

МІЖНАРОДНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ЇХ РОЗВИТОК

1.1. Економічна сутність міграційних процесів

Міграція є одним із найважливіших демографічних та соціально-економічних процесів взагалі. Вона є надзвичайно широким поняттям, адже відбувається одночасно в просторі та часі. Міграція впливає на різні сфери життя й діяльності суспільства: наприклад, на економіку, політику, соціологію та юриспруденцію. Внаслідок цього сучасна наукова думка не дає єдиної концепції з приводу поняття міграції.

Глобалізація, притаманна сучасному світові, спричинила те, що автори наукових праць по-різному розтлумачують термін "міграція", особливо, якщо порівнювати нові доробки із працями авторів, виданими 40 років тому. Тим більше, поняття міграції давно має універсальний характер.

"Міграція у перекладі з латинської (*migratio*, *migro*) означає переміщення, переселення. Переважно під міграцією розуміють такі територіальні переміщення населення, які супроводжуються зміною місця проживання та місця праці (назавжди або на досить тривалий строк) як у межах однієї країни, так і поза її межами. У демографічних та демоекономічних дослідженнях термін «міграція» вживається щодо таких актів переміщень у просторі, які пов'язані, по-перше, з перетином адміністративних меж населених пунктів, по-друге, із зміною індивідом місця проживання назавжди чи на певний строк [1; с. 28].

Для детальнішого розгляду еволюційного розвитку визначення міграції потрібно вивчити варіанти даної дефініції різних авторів та в декількох джерелах. Інформацію представлено у табличному вигляді (див. табл.1.1).

Еволюція терміну «міграція» [2; 3, с.56]

Автор (організація, видання)	Історичний період	Визначення
Ернст-Георг Равенштейн	1885 рік	Постійна або тимчасова зміна місця проживання людини; безперервний процес, зумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників: ті, що діють на місці початкового проживання мігранта, на стадії його переміщення, з моменту в'їзду до іноземної держави і факторів особистого характеру
Жорж Тапінос	1974 рік	Якщо міграцію розглядати суто з економічної точки зору, то вона є відповіддю на відсутність розвитку (новітній для тогочасних науковців підхід)
Географічна енциклопедія України	1990 рік	Переміщення населення, пов'язані зі зміною постійного місця проживання (зон життєдіяльності)
Юрій Римаренко	1998 рік	Переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час
Економічна енциклопедія	2001 рік	Соціально-економічний та демографічний процес у формі сукупності територіальних переміщень, які здійснюють індивіди між регіонами, країнами, районами чи поселеннями
Юридична енциклопедія	2001 рік	Переміщення осіб через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу зі зміною постійного місця проживання назавжди або на тривалий час
Міжнародна організація з міграції	2006 рік	Процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів

Загалом, якщо не брати до уваги окремі незначні деталі, усі визначення терміну «міграція» можуть бути умовно розділені за 3 основними підходами:

1) Міграцію потрібно розуміти як рух людей у просторі, незалежно від кінцевої мети осіб та характеру переміщення. До міграції відносяться як

довгострокове перебування на території іншої країни (наприклад, для навчання чи роботи), так і короткострокове (відрядження, відпустки, робота сезонного характеру). Окремо виділяється переїзд до іншої країни на постійне місце проживання.

2) Міграція це переїзд людини з однієї країни до іншої для зміни місця проживання на певний строк чи назавжди.

3) Міграцією є процес переміщення особи в просторі, що в результаті спричиняє територіальний перерозподіл населення і в країні-реципієнті, і в країні походження осіб, які переїжджають за кордон [1].

Економічна сутність міграційних процесів полягає у тому, що дані процеси забезпечують кількісну та якісну відповідність між наявністю робочої сили та потребою в ній у різних регіонах країни, а в сучасних умовах глобалізації у різних державах і частинах світу. Також суть міграції полягає у реалізації бажання працівників задовольнити їхні власні потреби професійно-кваліфікаційного, соціального й духовного характеру [2; с. 28].

Міжнародну трудову міграцію слід розглядати як у широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому значенні міжнародна економічна міграція це добровільне переселення людей, викликане економічними мотивами, воно спрямовується на задоволення відповідних інтересів. При цьому розглядають максимальну кількість різноманітних суб'єктів міграції (включно із груповими об'єднаннями, наприклад, сімейна міграція). Такі суб'єкти класифікуються залежно від економічних інтересів. Також потрібно звертати увагу на особливості легальної та нелегальної міграції.

Міжнародна трудова міграція у вузькому значенні це переважно зворотній та легальний рух людей під впливом трудових відносин та підприємництвом, або ж особливого статусу людини в іншій країні. Певні аспекти має гуманітарна та сімейна міграції. Підприємницькі й трудові міграційні потоки можуть вивчатися окремо, зважаючи на велику кількість їх різних форм та каналів. Мігранти з особливим статусом це, наприклад, творчі люди та спортсмени, які досягли визначних успіхів і мають бажання реалізуватися не лише в рідній країні, а й за кордоном [4; с.2].

1.2. Вплив трудової міграції на формування світового ринку праці

Сучасному світовому ринку праці, як і іншим сферам суспільного життя, притаманний вплив посилення глобалізаційних тенденцій. Глобалізація призводить до посилення трудових міграцій, викликаних нерівністю доходів населення, демографічними змінами, соціальними конфліктами, природними та кліматичними змінами [6].

Міграція робочої сили між країнами здійснює дедалі потужніший вплив на національні ринки. Посилюється сегментація ринків праці, одним із наслідків цього є підвищення попиту на робітників високої кваліфікації, характеристики яких, до того ж, відповідають сучасним вимогам міжнародної економіки. Різні держави, регулюючи міграційні процеси, орієнтуються на якомога ефективніше використання трудових навичок та коштів мігрантів. Для того, щоб максимізувати переваги трудової міграції, підвищуються вимоги до системи регулювання міграційних процесів, розвитку взаємозв'язків між країнами і міжнародного співробітництва у сфері руху населення [5].

Міграція робочої сили впливає і на світовий ринок праці в цілому, викликаючи певні важливі зміни. Як відомо, в результаті світової фінансово-економічної кризи країни отримали проблеми різного характеру (соціальні, економічні, політичні).

На сьогодні рух населення активно здійснюється не лише між різними державами, а й між континентами, що сприяє поширенню вищезазначених проблем. Внаслідок такого переміщення в країнах, що приймають трудові ресурси з-за кордону, поглиблюються суспільні проблеми (через неможливість підтримки достатнього рівня соціального забезпечення мігрантів зростає безробіття, погіршується економічний стан держави в цілому, це також негативно впливає на фінанси країни). Це порушує макроекономічну рівновагу, адже внаслідок поглиблення таких проблем динаміка економічного розвитку промислово розвинених країн набуває від'ємного характеру, змінюються окремі риси елементів ринку праці загалом у світі. Для боротьби з такими проблемами

національні програми політики зайнятості різних держав зосереджуються на посиленні соціального захисту, збільшенні кількості робочих місць та ефективному діалозі між працівниками і роботодавцями [5].

У країнах із перехідною економікою спостерігається орієнтування на соціалізацію ринку праці. Дана тенденція знаходить вияв у підвищенні рівня зайнятості, зростанні якості життя населення і загального добробуту.

Також до основних змін у формуванні світового ринку праці відноситься збільшення впливу транснаціональних корпорацій. Вони створюють попит на робочу силу з інших країн як особливий сегмент ринку праці на світовому рівні.

На жаль, необхідно зазначити, що світовий ринок праці наразі має такі риси формування:

- зростання показників середньої тривалості безробіття;
- втрата професійних навичок людьми, які довго не можуть знайти роботу;
- збільшення кількості працівників із неформальною зайнятістю, неофіційним працевлаштуванням;
- підвищення державних витрат на допомогу безробітним, що погіршує стан фінансів країни, особливо у високорозвинених державах із значною часткою даних витрат;
- погіршення соціальної ситуації, адже держави змушені скорочувати фінансування соціальних видатків [5].

З іншого боку, трудова міграція має й безсумнівно позитивний вплив на світовий ринок праці. Завдяки такому переміщенню населення:

1. Професіонали високої кваліфікації часто отримують можливість краще реалізувати власні здібності за кордоном, ніж у рідній державі, приносячи більше користі для світової науки і господарства.

2. Емігранти надсилають значні суми грошових коштів своїм родичам у рідній країні, певним чином інвестуючи у її економіку. Такі надходження надалі можуть бути вкладені, наприклад, у підприємництво, що в підсумку збільшить обсяги сукупного ВВП рідної держави емігранта.

3. Розвинені країни, що приймають емігрантів, заповнюють ними робочі місця з низькою заробітною платою, які не потребують складних професійних навичок. Для людей, що таким чином влаштовуються на роботу в розвинених державах, позитивною рисою є те, що не дивлячись на неprestижність заняття, вони отримують кращі доходи, ніж вони мали б у своїй країні на робочому місці, яке вимагало б вищої кваліфікації.

4. Між компаніями різних держав і в межах транснаціональних корпорацій відбувається обмін та поширення інноваційних технологій, способів виробництва, що підвищує рівень кваліфікації трудових ресурсів у менш розвинених державах. Європейські ТНК часто розміщують власні науково-дослідні та розробницькі лабораторії у країнах Європи, де проживає значна кількість висококваліфікованих кадрів. Наприклад, внаслідок злиття організацій «Asea» (Швеція) та "Brown-Boveri" (Швейцарія) виникла компанія «ABB», що створила новий енергетичний дослідницький центр всередині Німеччини, адже саме у цій державі працюють професіонали відповідних спеціальностей [7; с.8].

1.3. Причини міграційних процесів в Україні

Головними причинами трудової еміграції українців є соціально-економічні. Насамперед, це бідність, високий рівень безробіття, нестабільність економічної й політичної ситуації в нашій державі, низькі показники реальної заробітної плати. Основною причиною еміграції українці називають низький рівень заробітної плати, адже близько 60 % трудових мігрантів змінили місце проживання саме через те, що в іншій країні вони можуть отримувати вищий дохід, ніж в Україні за той самий вид праці [6].

Також українці емігрують внаслідок значної різниці між рівнями розвитку нашої держави та інших країн. Відповідно до рейтингу індексу людського розвитку за Програмою розвитку ООН станом на 2019 рік, Україна посідає 83 місце серед країн світу за такими показниками, як рівень бідності,

грамотності, освіти, середня тривалість життя, рівень охорони здоров'я, соціальної захищеності, довголіття, екології, рівень злочинності, дотримання прав людини і ВВП на душу населення [8]. Це означає, що люди вимушені переїжджати до країн з вищим рівнем розвитку, аби забезпечити себе гідними умовами для життя.

Диференціація цін на аналогічні види товарів та послуг проявляється в основному різницею між оплатою однорідної за кількісними і якісними показниками праці в різних країнах. В умовах зростаючих вимог до найманих працівників частина населення, яка отримала вищу освіту і ефективно застосовує свої знання у практичній діяльності, вимагає підвищення ціни своєї роботи на ринку праці". Як наслідок, дана частина населення обирає трудову діяльність за відповідною спеціальністю у країнах, де розміри заробітної плати більші в кілька разів [6].

У нашій країні існує високий рівень безробіття серед молоді, спричинений невідповідністю на ринку праці: попит молодих людей (особливо тих, хто щойно здобув освіту у вищому навчальному закладі) на робочі місця не відповідає їхній пропозиції. Роботодавці надають перевагу старшим, досвідченішим людям. Саме тому молодь відчуває на собі більшу соціальну незахищеність від безробіття, ніж інші категорії трудових ресурсів на ринку праці. Така ситуація призводить до виїзду досить значної частини молодих людей за кордон.

Поширеним є явище, коли людина просто не може повністю реалізуватися в обраній сфері професійної діяльності, застосувати свої творчі або інтелектуальні здібності в межах нашої країни. Це також спонукає до виїзду за кордон, при чому в даному випадку емігрують особи, які згодом працюватимуть на користь іншої держави, хоча, якби вони могли реалізуватися в Україні, то трудилися б їй на благо.

Зараз у суспільстві нашої країни наявна категорія громадян, для яких закордонні перекази коштів є не просто важливим, а іноді навіть єдиним засобом існування. Переважно гроші заробітчан витрачають на купівлю нерухомості, транспортних засобів, для відкриття власного бізнесу, а також в

якості оплати за навчання дітей. Найбільш характерним є таке явище для регіонів з високим рівнем безробіття Тернопільщини, Івано-Франківщини, Львівщини [9; с. 35].

Також міграційний рух населення України за межі держави має географічні причини: спільний кордон з іншими країнами або їх територіальна близькість, адже це робить трудову міграцію легшою і дешевшою. Особливий вплив на підвищення рівня міграції здійснює близькість із країнами Європейського Союзу.

Міжнародні міграційні процеси є складним поняттям за своєю сутністю. Автори неоднаково трактують поняття «міграція», та все ж, усі варіанти мають спільні риси. Економічна сутність руху людей полягає у забезпеченні відповідності між попитом і пропозицією робочої сили на ринках праці різних держав.

Міграційний рух населення значно впливає на формування сучасного ринку праці, привносячи до даного процесу як позитивні, так і негативні тенденції. Це питання можна розглядати з різних точок зору беручи до уваги зміни для країни, що приймає мігрантів, або для держави, за межі якої виїжджають робітники.

Трудова міграція має різні причини: соціально-економічні, фінансові, географічні. Найбільший вплив мають нерівність у розвитку держав, рівнях заробітної плати й безробіття, можливості реалізації професійних здібностей, територіальна близькість із розвиненішими країнами.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Масштаби, динаміка і напрямки основних міграційних потоків

Процес трудової еміграції українців, фактично, був започаткований наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. заробітчанами Північної Буковини, Галичини й Закарпаття. Дане масове переселення отримало назву «перша хвиля української еміграції», головними причинами якої були безземелля та відсутність роботи. Друга хвиля еміграції мала місце у періоді між Першою та Другою світовими війнами, третя впродовж та після кінця Другої світової, вони обидві мали політичні передумови. У 1990-х роках ХХІ ст. четверту хвилю еміграції спровокували не лише «горбачовська відлига» та розвиток глобалізації, а й економічні чинники [10]. На початку 1990-х років трудова міграція відбувалась у формі масових поїздок до країн-сусідів із дешевими товарами українського виробництва задля придбання предметів широкого вжитку. Даний вид міграції досяг власного піку на межі тисячоліть. У наступні роки, що характеризувалися певним зростанням української економіки, виїзд на заробітки кількісно стабілізувався та став поступово зменшуватися [11].

Динаміка зміни загальної кількості українських емігрантів представлена на рис. 2.1.

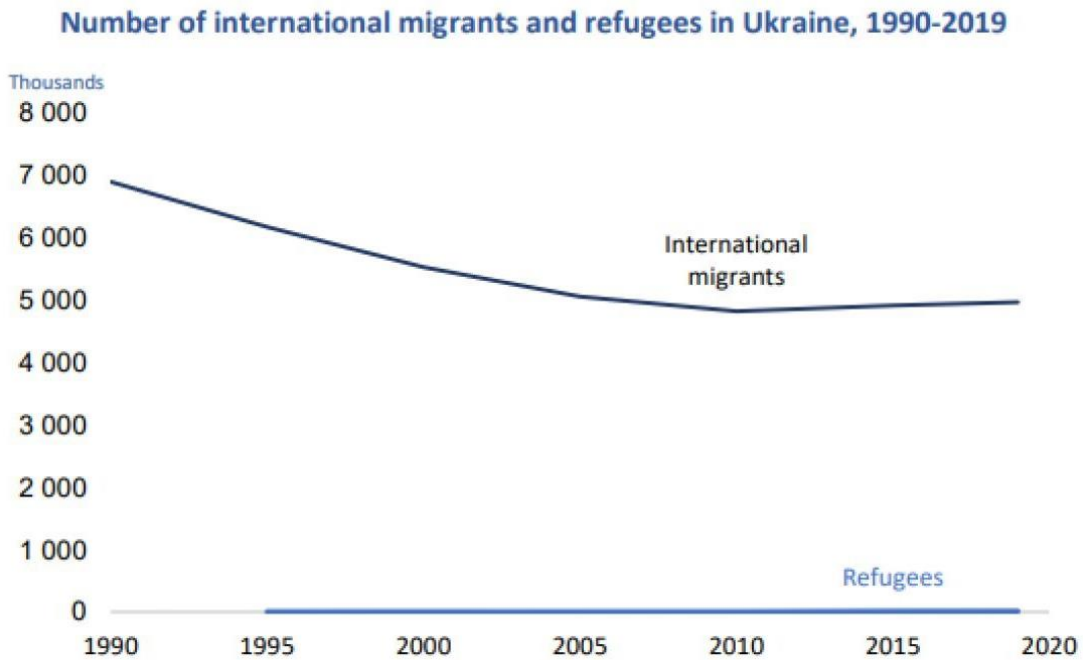

Рис. 2.1. Динаміка процесів еміграції українців у 1990 - 2020 роках [12]

Нині число осіб українського походження, які проживають за межами України, за приблизними підрахунками становить від 12-ти до 20-ти мільйонів" [13].

Україна залишається державою походження трудових мігрантів і для країн СНД, і для ЄС. Деякі експерти вважають Україну одним з найбільших європейських донорів трудових ресурсів. За різними оцінками, нашу державу залишили до 5 млн. осіб для проживання й праці в інших країнах, але насправді ця кількість є більшою через нелегальну міграцію. У 1996 р. офіційна кількість трудових емігрантів складала 11800 осіб, 2002 року вона досягла 40683 осіб, а 2009 року за даними Міністерства праці й соціальної політики України офіційно працювали за кордоном 274000 українців. У період із 2005 по 2018 рік, згідно з дослідженням «Зовнішня трудова міграція населення України», 2,5 млн. її громадян працювали за кордоном, це дорівнює 9,1 % населення держави працездатного віку [14].

Згідно даних, опублікованих у доповіді Світового Банку «Migration and Remittances Factbook 2019» (Міграція та грошові перекази цифри і факти 2019 року) Україна посідає 5 місце серед країн з найбільшим числом емігрантів у світі. За даними доповіді, у 2019 році приблизно 7,6 млн. українців перебували

поза межами рідної держави (що складає 17,4% усього населення країни). Більшу кількість емігрантів мають тільки Мексика (11,9 млн.), Індія (11,4 млн.), Росія (11,1 млн.) і Китай (8,3 млн.) [15].

Відповідно до даних Світового Банку, в основному українці емігрують до наступних держав: Росії (56%), Польщі (5%), США (5%), Казахстану (4%), Ізраїлю (4%), Німеччини (3%), Молдови (3%), Італії (3%) (див. рис. 2.3) [21].

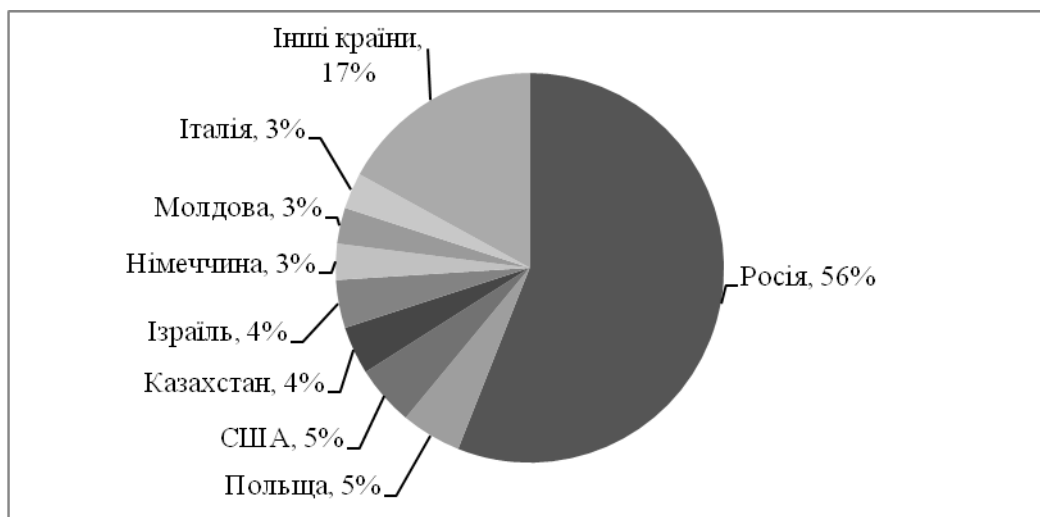

Рис.2.3. Країни, до яких найбільше емігрують українці (станом на початок 2018 року) [17]

Потоки трудових мігрантів спрямовані, передусім, до сусідніх держав Росії (43 %), Польщі (14 %), Чеської Республіки (13 %), а також до країн із більш привабливими умовами Італії (13 %), Іспанії (5 %), Німеччини (2 %) (рис. 2.2).

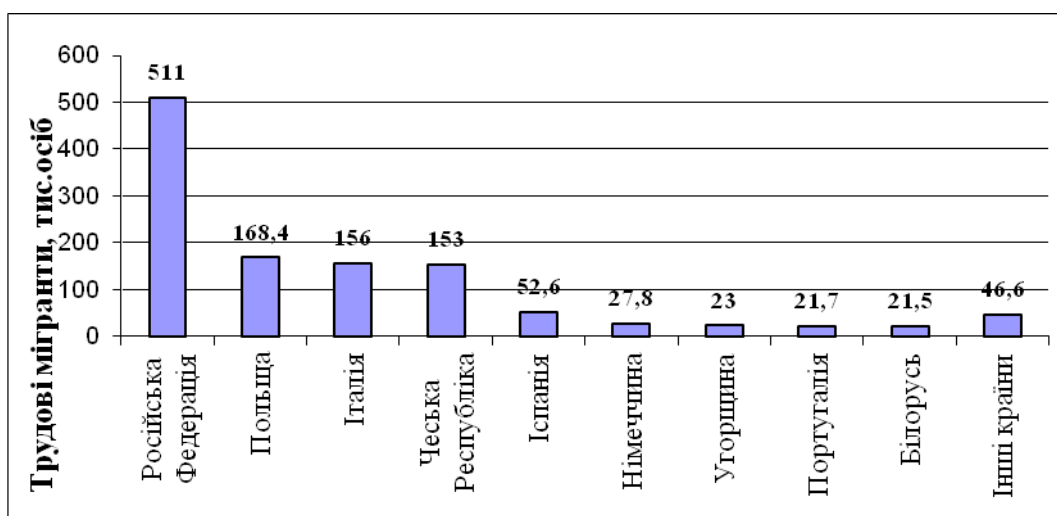

Рис.2.2. Трудові мігранти за країнами перебування, 2013 - 2017 роки [16]

При порівнянні даних, отриманих Держслужбою статистики під час спостережень 2015 і 2019 років можна побачити, що хоча основною країною для переміщення українських емігрантів, як і минулі роки, була Польща, але більше 50% мігрантів прямували до інших держав, насамперед європейських. Згідно з отриманими даними, частка Росії як країни, куди їдуть заробітчани, поступово зменшується. На противагу, помітно зросла частка працівників у Польщі (рис. 2.4) [18].

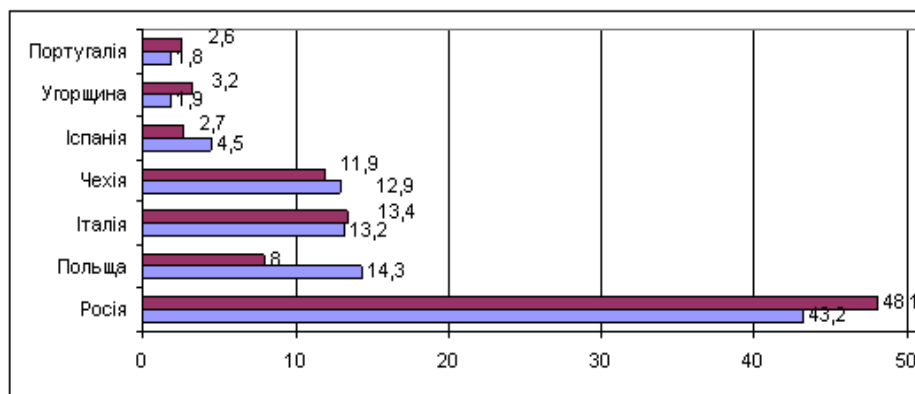

Рис.2.4. Країни, до яких найбільше емігрують українці (станом на початок 2019 року) [18]

"У доповіді Єврокомісії з міграційної ситуації в ЄС 2019 року було вказано, що українці за кількістю вперше отриманих дозволів на перебування в країнах Євросоюзу вийшли на перше місце: їм було оформлено впродовж року 404 тис. дозволів" [18].

Необхідно зазначити, що найвища інтенсивність міграції спостерігається у західних областях України, найнижча у центральних. Рівень участі на сході визначають як низький. Першість за кількістю трудових мігрантів має Закарпатська область. Чеська Республіка найбільша країна-реципієнт закарпатців. У Росії працюють вихідці східних, північних, центральних та південних областей України. "Жителі Чернівецької області працюють переважно в країнах Євросоюзу; Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обирають Польщу, Росію та Італію; Рівненської та Волинської сусідню Білорусію та Польщу" [19].

2.2. Україна на світовому ринку праці

"Світовий ринок праці — це система відносин, що виникають з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту, які виникли через нерівномірність кількісного та якісного розміщення робочої сили в країнах світу та розбіжності в національних підходах до її відтворення" [20; с. 234].

Внаслідок розвитку процесів глобалізації та інтеграції України у систему світового господарства українці все частіше виїжджають за кордон для праці.

Оскільки одним із найважливіших факторів, які сприяють збільшенню обсягів трудової еміграції є розмір заробітної плати, то доречним буде представити його показники за кордоном.

Згідно з даними Звіту щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні 2019 року, середньомісячний заробіток трудового мігранта склав 1930 дол. США. Один штатний працівник в Україні отримував майже втричі менше 630 дол. США. Заробіток жінок був меншим за заробіток чоловіків: 1996 та 1813 дол. США відповідно [25; с. 57]. Розміри середньомісячного заробітку емігрантів з України в різних державах представлені на рис. 2.5.

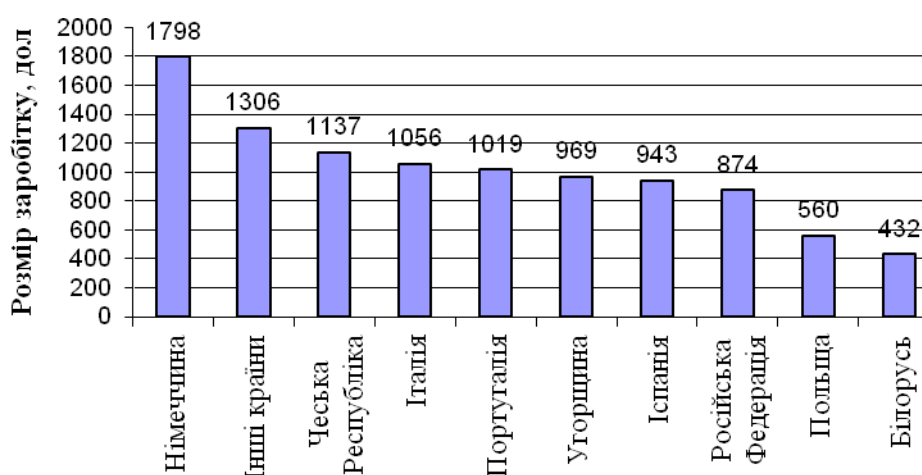

Рис.2.5. Розмір середньомісячного заробітку емігранта з України в різних державах, 2015 - 2019 роки [16; с. 57]

Що ж до гендерного розподілу українських трудових емігрантів, то кількість чоловіків переважає (рис.2.6).

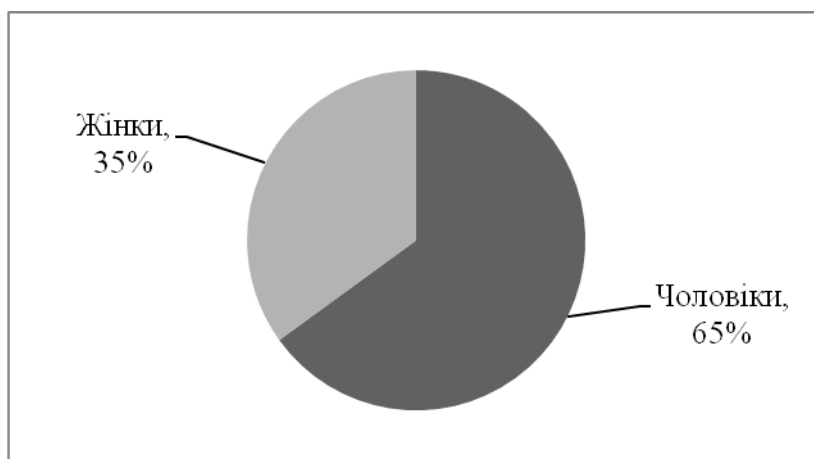

Рис.2.6. Гендерний розподіл українських трудових емігрантів, 2015 - 2019 роки [21; с. 5]

Переважаюча кількість емігрантів до виїзду з України проживали у сільській місцевості (641 500 осіб), тоді як у міській 540 100 осіб [21; с. 30].

Вік більшості трудових мігрантів 25-49 років особи даного віку вже отримали певний досвід роботи і кваліфікацію та зберігають високий рівень працездатності. Середній вік українців, які емігрували, становить 37 років. Наймолодшим серед емігрантів є контингент працівників в Угорщині (30 років), найстаршим в Іспанії (43 роки). [21; с. 31-32].

Освітній рівень працівників-мігрантів значно нижчий, ніж усього зайнятого населення України. Це пов'язано з меншою зацікавленістю високоосвічених спеціалістів у переїзд за кордон, оскільки в них є кращі можливості працевлаштування в Україні [21; с. 6].

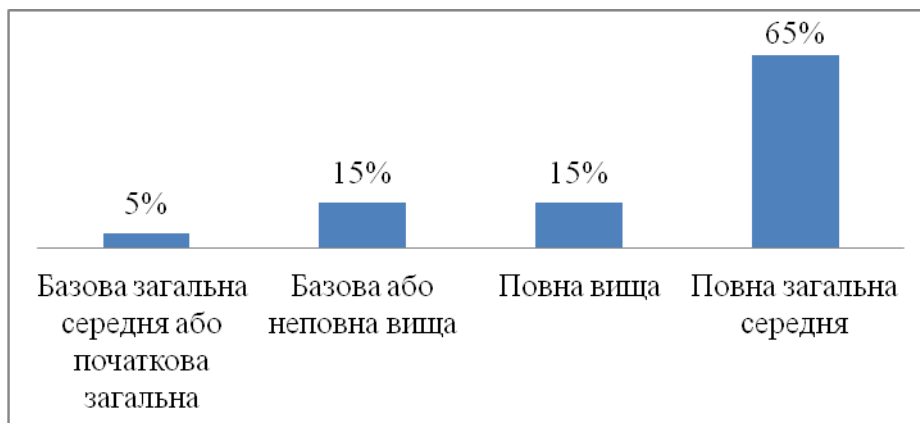

Рис.2.7. Рівень освіти українських трудових емігрантів, 2015 - 2019 роки [21; с. 7]

Через неузгодженість законодавств України та інших держав щодо освіти, прав мігрантів та внаслідок недостатнього рівня знань іноземних мов українцям буває складно підтвердити свою дипломну кваліфікацію. За таких умов нашим співвітчизникам часто доводиться займатися низькокваліфікованою діяльністю (працювати на будівництві, хімічних підприємствах, працевлаштовуватись покоївками, вихователями дітей, танцівницями в розважальному бізнесі) [22].

Згідно з дослідженнями щодо статусу зайнятості, більшість емігрантів працювали за кордоном у якості найманих робітників (рис.2.8).

Рис.2.8. Розподіл трудових мігрантів за статусом зайнятості, 2015 - 2019 роки [21; с. 45]

Українці, які працювали на підприємствах, були зайняті переважно у приватних, орендних підприємствах, а також у фермерських господарствах. Праця за наймом у домогосподарствах більше поширена у віддалених країнах (Італії, Іспанії, Португалії, Німеччині), а серед сусідніх у Російській Федерації та Польщі. Що ж до самозайнятості, то вона особливо поширена у Польщі, Чеській Республіці та Білорусі [21; с. 44-45].

Найпоширеніші сфери працевлаштування українських емігрантів представлено на рис. 2.9.

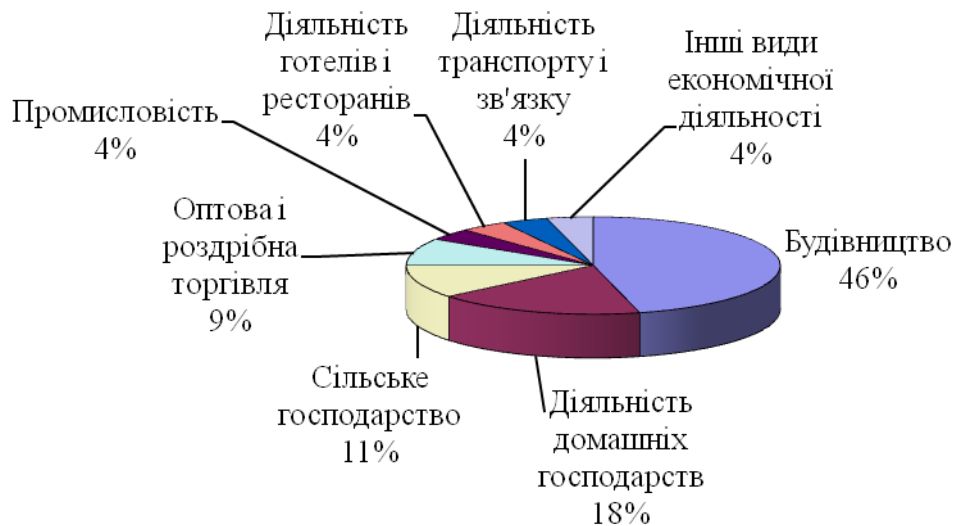

Рис.2.9. Основні сфери працевлаштування українських емігрантів у 2015 - 2019 роках [23]

Розподіл мігрантів за сферами діяльності значно коливається залежно від статі та країни перебування. Українці-чоловіки переважно зайняті на будівництві (особливо в Португалії, Росії, Чеській Республіці та Угорщині). У Німеччині найбільш розповсюджена зайнятість у сфері інжинірингу, геології, геодезії. Чоловіки, які працюють у Білорусі, зайняті переважно на будівництві та сільському господарстві, також значною є частка зайнятих у сільському господарстві у Польщі. У цій державі досить високий показник зайнятих у торгівлі, в Італії та Іспанії на транспорті та в діяльності домашніх господарств, в Угорщині чоловіки працюють в ресторанах та готелях.

Структура зайнятості українок сильніше змінюється залежно від держави перебування. Основні види діяльності: праця в якості домашньої прислуги (поширена в Італії, Німеччині, Португалії та Іспанії), сільське господарство (переважно в Білорусі, Угорщині та Польщі), торгівля (особливо в Росії та Білорусі), робота в готелях і ресторанах (у Португалії та Чеській Республіці) і будівництво (у Росії, Угорщині та Чеській Республіці). Вагома частка зайнятих у промисловості наявна серед емігранток, які працюють в Іспанії [16; с. 46].

Здебільшого, мігранти не конкурують із місцевими мешканцями за престижні вакансії, займаючи менш привабливі робочі місця. За професійними групами більше третини трудових емігрантів це представники найпростіших

Рис.2.10. Розподіл трудових мігрантів за професійними групами, 2015-2019 роки [16; с. 50]

Особливим аспектом трудової еміграції є інтелектуальна міграція.

"Інтелектуальні мігранти це особи, що мають науковий ступінь кандидата або доктора наук, виїжджають закордон з власної волі або за запрошенням, працюють переважно у високоінтелектуальних сферах: освіта, наука, технології" [24].

Згідно з підрахунками деяких науковців, кількість інтелектуальних емігрантів-українців становить близько 95,4 тис. фахівців, таким чином, за межі України виїжджає кожен 26-ий спеціаліст з вищою освітою. Упродовж останніх років нашу державу залишило близько 55,5 тис. науковців [25].

Кількість інтелектуальних мігрантів продовжує зростати, що дає підстави стверджувати про ознаки руйнування інтелектуального потенціалу нації.

Рис.2.11. Чисельність інтелектуальних мігрантів з України за період 2014 - 2019 років, осіб [24]

Українські інтелектуальні мігранти переважно виїжджають до США, Росії, Німеччини, Канади, Ізраїлю, Польщі та Чехії (рис.2.11).

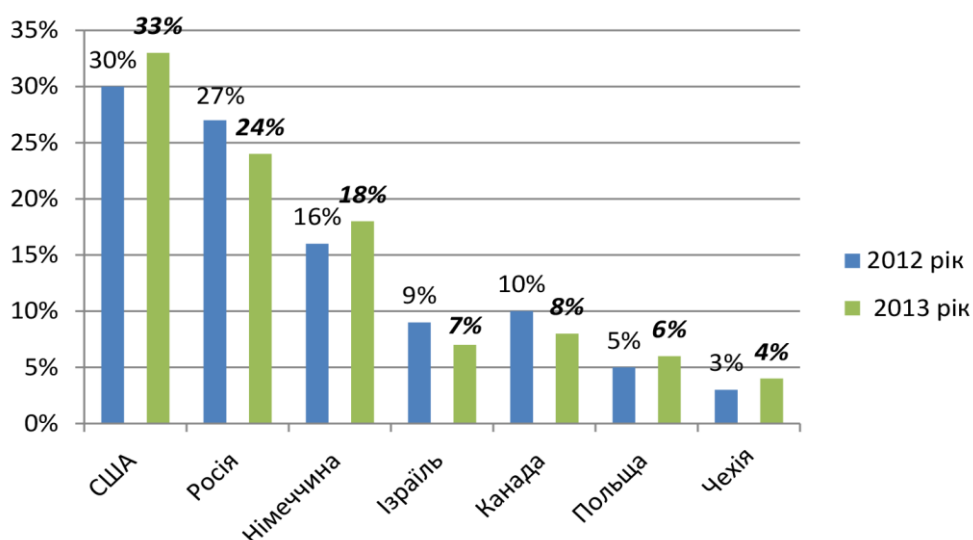

Рис.2.12. Розподіл інтелектуальних мігрантів з України за країнами перебування у 2014 - 2019 роках [24]

Зважаючи на невідповідність навичок, які отримуються в процесі навчання і потребами ринку праці та за відсутності достатньо привабливих робочих місць для висококваліфікованих освічених українців, широко визнаним є те, що ці категорії емігрантів займають чільне місце серед української діаспори. Водночас необхідно зазначити, що наразі немає вичерпних і стовідсотково вірних даних щодо соціально-демографічних характеристик та рівня освіти і професійних навичок українських емігрантів.

Отже, точна оцінка реальних обсягів частки висококваліфікованих осіб у складі української діаспори є неможливою [26].

2.3. Соціально-економічні наслідки міграційних процесів в Україні

Міграційні процеси, що є характерними для розвитку глобалізації світового господарства, суттєво впливають на життя та економічні явища всередині нашої держави.

Загалом, усі наслідки трудової еміграції для економічної та соціальної сфер України можна згрупувати та подати у вигляді таблиці (табл.2.1). На жаль, більшість науковців вважають, що серед соціальних наслідків еміграції позитивні відсутні взагалі.

Таблиця 2.1

Наслідки трудової еміграції для України [6; с. 7-9]

Наслідки трудової еміграції		
Економічні		Соціальні
Позитивні	Негативні	Негативні
Зменшення рівня безробіття на ринку праці всередині країни	Праця українців на низькокваліфікованих, важких роботах, у шкідливих умовах праці	Втрата національної самосвідомості, переймання чужих звичаїв
Покращення добробуту родин мігрантів	Зменшення обсягів трудового потенціалу	Залишення без догляду дітей і людей похилого віку
Освоєння інноваційних технологій	"Відплив умів"	Розпад сімей, збільшення кількості розлучень

Продовження табл.2.1

Наслідки трудової еміграції		
Економічні		Соціальні
Позитивні	Негативні	Негативні
Підвищення кваліфікаційного рівня працівників	Повернення до України трудових мігрантів пенсійного віку	Погіршення психологічного та фізичного стану мігрантів після повернення на

		Батьківщину
Надходження коштів шляхом переказів	Підвищення цін на товари і послуги всередині держави	Зниження навчальної успішності дітей, поширення серед них алкоголізму і наркоманії
Підтримка інтеграції України до міжнародного ринку праці	Поширення випадків зловживань приватних агентств із працевлаштування	Ризик торгівлі людьми (сексуальна експлуатація за кордоном, трудове рабство)

Та все ж, працевлаштування за межами України зменшує напругу на внутрішньому ринку праці, дає можливість самореалізації для спеціалістів, а також забезпечує надходження з-за кордону переказних коштів, важливих для нашої держави. За період із 2014 по 2019 роки обсяги переказів постійно збільшувались, і лише у 2017 році відбулось їх зменшення на 24%. При цьому співвідношення суми грошових переказів до ВВП зросло до 4,9% (у 2017 році ця частка становила 4,5%) (рис.2.13).

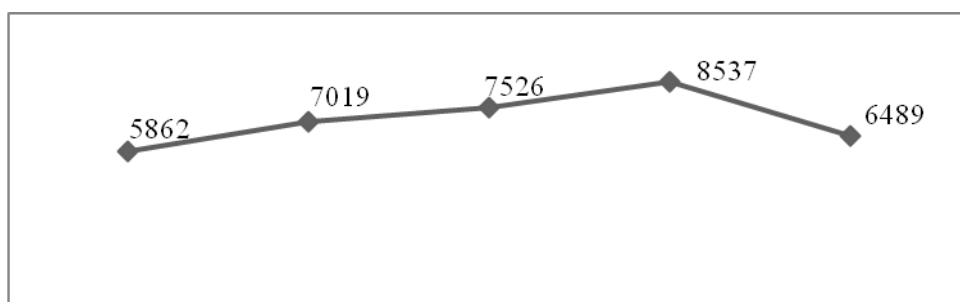

Рис.2.13. Розміри приватних грошових переказів із-за кордону (у млн. дол. США) [27]

Кошти переказів дають можливість утримувати родини емігрантів на території України, забезпечувати їм достатній рівень життя, скоротити бідність, сприяють розвитку економіки, підвищуючи платоспроможний попит.

За висновками деяких дослідників, за відсутності переказів наша держава втратила б 7,1% власного потенціалу. Галузі легкої та харчової промисловості могли б постраждати найбільше, їхнє виробництво зменшилось би на 17% та на 14% відповідно. Споживання скоротилося б на 18%, доходи домогосподарств на 14-21% [18].

На противагу цьому слід розглянути деякі з проблем, які викликає зовнішня трудова міграція українців.

Трудова міграція негативно впливає на демографічну ситуацію держави. Оскільки за кордон для працевлаштування виїжджають переважно молоді люди, то в результаті спостерігаються зниження народжуваності, старіння нації, підвищення смертності та відсутність природного приросту, тобто всі ознаки демографічної кризи. Від показників демографічного розвитку залежить зростання (або зниження) трудового потенціалу і, як результат, обсяги сукупного національного доходу [24].

Доведено, що еміграційні процеси обернено впливають на ВВП держави загалом, ВВП на душу населення, обсяги експорту та розмір середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника. Чим більша частка емігрантів від загальної кількості населення, тим нижчими є вищезгадані показники [6; с. 10].

Однією з основних проблем трудової еміграції є значні масштаби нелегальної зайнятості всередині приймаючих держав. Потоки нелегальних мігрантів викликають проблеми економічного та соціального характеру, наприклад, злочинність і загострення міжнаціональних відносин.

Має місце й таке явище як прихована міграція. Іноземні компанії користуються трудовими ресурсами України без відповідного інвестування у них. У кращому випадку, здійснюються інвестиції у підвищення кваліфікації на робочому місці, у якій зацікавлений тільки роботодавець. Наслідком є обмеження міжрегіональної та міжгалузевої мобільності трудових ресурсів [28; с. 6-7].

Також для України серйозним є явище інтелектуальної міграції. Даний процес має переважно негативні для України наслідки у вигляді зниження інтелектуального потенціалу і втрати наймобільнішої та

найконкурентоспроможнішої частини трудових ресурсів. Відбувається зниження продуктивності праці, деградація робочої сили, а також все більше відставання технологічного розвитку України. За останні роки з України виїхали близько 5,5-6 тис. науковців, що еквівалентно втраті суми розміром 4 млрд. дол. США. За оцінками експертів, витрати на підготовку лише одного фахівця з вищою освітою складають приблизно 20 тис. дол. США. Це означає, що кожний такий трудовий емігрант фактично приносить дану суму в економіку країни свого нового перебування. Самі тільки державні втрати від еміграції науковців становлять близько 36 млрд. дол. США, без урахування потенційної вартості того, що ці люди могли винайти або виробити [24].

До позитивних наслідків інтелектуальної міграції можна зарахувати тимчасовий виїзд учених і студентів для участі у різних проектах, що сприяє інтеграції України до наукового співтовариства світу. Сприятливою є й "циркуляція мізків" (використання досвіду, здобутого мігрантом під час поїздки для розвитку нашої держави), звісно, для цього також необхідною умовою є повернення фахівця на територію України [24].

Отже, трудова еміграція відіграє роль соціального амортизатора, вона є чинником зниження рівня безробіття, джерелом значних обсягів додаткових ресурсів. Водночас, еміграція є причиною багатьох проблем, насамперед, втрати трудового та інтелектуального потенціалу, особливо, якщо тимчасова трудова еміграція перетворюється на тривалу, переселенську [18].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН

3.1. Політика регулювання зовнішньої трудової міграції

Внаслідок розвитку глобалізаційних процесів світового господарства та активізації міграцій все більшої важливості набуває регулювання міграційних процесів, спрямоване на забезпечення організованого та безпечного характеру переміщення населення. Чітко визначена політика регулювання зовнішньої міграції потрібна, з одного боку, для зменшення ризиків, а з іншого для повного використання потенціальних переваг міграції в інтересах розвитку держави. На жаль, в Україні бракує комплексного міграційного регулювання, не дивлячись на помітний прогрес у даній сфері, що спостерігається в останні роки [29; с. 4].

Для розуміння основ політики регулювання зовнішньої трудової міграції України необхідним є вивчення основних норм законодавства стосовно цієї сфери.

Так, відповідно до ст. 6 проекту Закону України "Про зовнішню трудову міграцію" органами, що забезпечують формування та реалізацію політики держави щодо трудової еміграції, є: Президент; Верховна Рада; Кабінет Міністрів; центральні та місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування [30].

Згідно із ст. 5 проекту Закону України "Про зовнішню трудову міграцію" основними напрямками державної політики стосовно трудової еміграції є такі як:

- 1) ефективне регулювання трудової еміграції;
- 2) соціальний і правовий захист трудових мігрантів та їх родин;
- 3) співробітництво з іноземними державними органами, об'єднаннями;
- 4) забезпечення продуктивної зайнятості населення і підтримка створення нових робочих місць на внутрішньому ринку праці;
- 5) запобігання незаконній трудовій еміграції;

б) створення умов для повернення до нашої країни трудових мігрантів та їх родин;

7) удосконалення системи збору та обробки статистичних даних щодо трудових емігрантів та їх родин;

8) укладення міжнародних договорів стосовно захисту прав трудових емігрантів та членів їх родин всередині держави перебування [30].

Для ефективного регулювання трудової еміграції, координації організацій в Україні, залучених до діяльності в даній сфері, у 2011 році була створена Державна служба міграції. Її функціями є: облік руху населення, укладення угод між державами стосовно працевлаштування українців за кордоном, видання ліцензій громадянам інших держав на роботу в Україні.

Державна служба міграції має наступні завдання, які вона має виконувати спільно з Державною службою зайнятості: обов'язкове страхування українців перед виїздом за кордон на роботу, що посприяло б налагодженню чіткого обліку трудових переміщень населення; збір інформації про наявність вакансій в інших регіонах нашої держави та за її межами; співробітництво з подібними організаціями країн, що приймають мігрантів, для захисту таких працівників; допомога трудовим емігрантам в отриманні документів, віз, медичних довідок, потрібних для роботи за кордоном [31].

Реформування сфери міграційної політики помітно активізувалося після надання Україні у 2010 році Плану дій з лібералізації візового режиму на саміті Україна-ЄС. Із виконанням даного Плану насамперед пов'язували прийняття Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус", який передбачає введення біометричних паспортів для українців як обов'язкової умови безвізового в'їзду до Євросоюзу [29; с. 7].

Кроком до сприяння реінтеграції працівників, які повертаються в Україну, є розробка механізму визнання рівня кваліфікації, набутого при роботі відповідно до нового Закону України "Про зайнятість населення". Крім мігрантів, він може використовуватися працівниками, які набули певного

виробничого досвіду за кордоном, але при цьому не одержали документальних підтверджень власного рівня кваліфікації.

У перспективі проблему запровадження моніторингу із інформацією про міграційні потоки, що постійно оновлюється (як про легальні, так і про нелегальні) має вирішити Єдиний демографічний реєстр. Але його створення не передбачається раніше кінця 2016 року. Разом із тим, аналіз наявної статистики вже зараз посприяв розробці міграційного профілю України (документу, що містить повну інформацію про міграційну ситуацію та політику в Україні, проблеми у даній сфері) [29; с. 8].

Міграційна політика має розглядатись як один із засобів проти депопуляції. Вона повинна бути спрямованою на: зменшення виїзду з України і повернення емігрантів, які виїхали раніше; забезпечення умов для ефективного використання роботи тимчасових працівників з-за кордону для української економіки; захист прав і свобод емігрантів та запобігання незаконній міграції.

Передумови досягнення даних цілей: удосконалення законодавства, (наприклад, прийняття закону про трудову еміграцію); подальша реформа владних органів у сфері міграції; розвиток співпраці з асоціаціями мігрантів в Україні та за кордоном; поглиблення міжнародного співробітництва; удосконалення ведення міграційної статистики.

Для скорочення обсягів еміграції потрібно: підвищити реальну заробітну плату; посилити соціальну відповідальність роботодавців; забезпечити умови для ефективної внутрішньої міграції; сприяти тимчасовим міграціям громадян, як альтернативи переселенським міграціям за кордон.

З метою посилення захисту прав робітників-мігрантів за межами України необхідними є: переговори з державами-реципієнтами робочої сили щодо розширення легального працевлаштування українців, гарантій їхніх прав; підписання міждержавних угод стосовно пенсійного забезпечення і соціального захисту працівників-мігрантів.

Сприяння поверненню українських емігрантів до рідної держави повинно передбачати: допомогу в пошуках місця роботи, забезпечення доступу до підвищення кваліфікації; запровадження державної системи недорогого

кредитування реемігрантів, які хочуть розпочати власний бізнес; розробку програм навчання для учнів та студентів, які повертаються до рідної країни задля полегшення їхнього продовження навчання в Україні [29; с. 13-14].

3.2. Перспективи розвитку міграційних процесів в Україні

Для оцінки перспектив розвитку трудової еміграції з України необхідно дослідити демографічні та соціально-економічні прогнози щодо населення всього світу.

Відповідно до прогнозів експертів ООН, частка європейців до 2050 року знизиться до 7,2%, а показник населення Африканського континенту зросте з 14% до 21,3%. Збільшиться відставання за рівнем життя менш розвинених держав від більш розвинених. До 2050 року відсоток населення менш розвинених країн зросте приблизно вдвічі [32; с. 13].

Зростатиме міграція, викликана економічними причинами. Потреба в робочій силі розвинутих держав не буде задоволена за рахунок власного трудового потенціалу. Згідно із оцінками експертів, для збереження кількості населення на потрібному рівні до 2050 року країнам Європи будуть потрібні 47,9 млн. мігрантів, Росії 24,9 млн. осіб. Для збереження чисельності працездатного населення потрібно ще більше мігрантів з інших країн 79 млн. для ЄС і 35,8 млн. для Росії [33; с. 219].

За даних умов трудова еміграція з України (а особливо її західних областей) зростатиме. Це створює певні загрози, адже відповідно до прогнозних оцінок, кількість населення України до 2030 року очікується на рівні 30 млн. осіб [34].

Відбуватиметься географічна переорієнтація руху українців. Традиційно найважливішим партнером України у даній сфері була Росія. Проте за даними дослідження Держкомстату України з питань трудової міграції 2012 року частка Росії як країни призначення скоротилася, натомість зросло значення країн ЄС, насамперед Польщі. Подальше скорочення еміграції з України до Росії очікується у зв'язку із жорсткішими нормами законодавства, введеними в

РФ у січні 2015 року. На думку деяких експертів, це спричинить зменшення кількості українців, які працюватимуть там, на 20-30%. Частина емігрантів, які працювали у Росії, може звернути свою увагу на Білорусь та Казахстан.

Однак, для мешканців окупованих територій виїзд на роботу до Росії єдиний вихід. Війна, з одного боку, зменшує еміграцію до Росії, але з іншого сприяє міграції зі східних регіонів України [35].

Значно вплине на масштаби та характер трудової еміграції українців також і підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Угодою задекларовано прагнення зміцнювати контакти між населенням країн, посилювати мобільність громадян та розвивати співпрацю у сфері міграції. Для цього Сторонами взято наступні найважливіші зобов'язання (відповідно до преамбули Угоди та статей 16, 17, 18, 19, 22 її третього розділу):

посилювати діалог стосовно міграційних питань, надання притулку та управління кордонами;

приділяти увагу управлінню міграцією та співпраці в боротьбі з нелегальною імміграцією і торгівлею людьми;

вжити послідовних заходів з метою встановлення безвізового режиму для українських громадян після попереднього створення умов для безпечного та добре керованого переміщення людей [38].

Можна очікувати на такі переваги активізації співпраці щодо міграції, мобільності працівників, а також управління кордонами:

1) поліпшення ситуації щодо свободи пересування українців (збільшення числа шенгенських віз, виданих громадянам України та зменшення візових відмов);

2) покращення правового становища трудових мігрантів з України та членів їхніх родин у країнах ЄС, спрощення легалізації статусу перебування;

3) посилення соціального захисту та поліпшення умов пенсійного забезпечення українських емігрантів;

4) запровадження сучасних технологій до регулювання процесів міграції органами державної влади;

5) трансформації довгострокової трудової міграції українців у циркулярну [36; с. 50-51].

Підписання Угоди матиме як позитивні, так і негативні наслідки для українського ринку праці та процесів трудової міграції. З одного боку, результатом лібералізації умов торгівлі та підприємницької діяльності стане створення нових робочих місць у легкій та хімічній промисловості, сільському господарстві, енергетиці, будівництві, транспорті та у сфері послуг. З іншого боку, можливим є скорочення чисельності зайнятих у машинобудівній галузі внаслідок ліквідації неконкурентоспроможних підприємств. Цей факт, а також те, наскільки відрізняється оплата праці в країнах-членах ЄС та Україні, може викликати посилення еміграційного руху висококваліфікованих фахівців до Європи. Також підвищується ризик збільшення обсягів нелегальної трудової міграції з України до ЄС, оскільки умови Угоди про асоціацію не передбачають вільного переміщення робочої сили та формування спільного українсько-європейського ринку праці [36; с. 8]. Але загалом, позитивні наслідки від підписання Угоди для процесів трудової міграції громадян України до ЄС потенційно переважають над негативними.

Що ж до складу трудової міграції, то в ній передусім братимуть участь жителі заходу України (особливо прикордоння), люди із середнім рівнем освіти, мешканці сіл і невеликих міст, представники робітничих професій. Логічним є припущення, що наміри емігрувати можуть активно проявитися у внутрішніх переміщених осіб (людей, які змушені були покинути місця попереднього проживання через війну та агресію) [35].

Швидке зростання кількості українських студентів, насамперед у країнах, куди спрямовується великий потік заробітчан, може свідчити про формування тенденції об'єднання сімей трудових мігрантів за кордоном.

Сучасні перетворення міграційних процесів разом із явищами економічної кризи та війни мають вкрай негативну складову. Якщо припущення щодо збільшення обсягів трудової міграції є вірним, та беручи до уваги політику країн призначення (жорсткі обмеження в'їзду іноземців), то не

виключеним є збільшення частки українців, які будуть працювати нелегально [35].

Отже, оцінка перспектив розвитку трудової еміграції з України є наступною: інтенсивність переміщення за кордон для працевлаштування може зрости; переорієнтація потоку міграції зі східного на західний напрямок стане швидшою; склад мігрантів може змінитись унаслідок збільшення частки фахівців та молоді; можливим є зростання обсягів нелегальної трудової еміграції українців.

ВИСНОВКИ

Проведене при написанні курсової роботи дослідження причин, масштабів і наслідків трудової еміграції з України дозволило зробити наступні висновки.

Термін "міграція" не має єдиного точно сформульованого визначення. Із часу його виникнення наприкінці ХІХ століття дане поняття все ще продовжує еволюціонувати, піддаючись впливу глобалізаційних процесів світового господарства. Відповідно до одного із найновітніших визначень Міжнародної організації з міграції, це процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни, включаючи пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів.

Економічна сутність міграції полягає у забезпеченні відповідності між наявністю робочої сили та потребою в ній у різних державах і частинах світу, а також у задоволенні потреб працівників, переважно професійно-кваліфікаційного характеру.

Трудова міграція громадян України має соціально-економічні, фінансові та географічні причини. Основними серед них є реалізація професійних здібностей, нерівність у розвитку держав та рівнях безробіття й заробітної плати, територіальна близькість із більш розвиненими країнами.

Україна входить до числа країн світу з найбільшою кількістю емігрантів. Фактично, вона є своєрідним донором робочої сили, в основному, для сусідніх країн-членів ЄС та СНД. Трудові емігранти виїжджають, передусім, до Росії, Польщі, Чеської Республіки, Італії, Іспанії та Німеччини.

Найвища інтенсивність міграції спостерігається у західних областях України, найнижча у центральних. Найбільше трудових емігрантів має Закарпатська область.

Згідно з отриманими результатами аналізу статистики, штатний працівник в Україні отримує в середньому втричі меншу заробітну плату, ніж такий самий робітник за кордоном. Варто зазначити, що при цьому рівень освіти працівників-емігрантів є значно нижчим, ніж усього зайнятого населення

України. Нашим співвітчизникам часто доводиться займатися низькокваліфікованою працею. Емігранти за кордоном переважно є найманими робітниками, представниками найпростіших професій. Більшість із них працює на будівництві, у домашніх господарствах, у сільському господарстві, а також у оптовій і роздрібній торгівлі. Але необхідно зазначити, що зараз точних даних щодо рівня освіти і професійних навичок українських емігрантів, дане питання потребує більш глибокого дослідження.

Наслідки трудової еміграції можна умовно поділити на економічні та соціальні. Якщо серед економічних, у свою чергу, розрізняють позитивні та негативні наслідки, то серед соціальних позитивні практично відсутні.

Наприклад, одними із найсерйозніших проблем є праця українців у шкідливих умовах, інтелектуальна міграція, повернення до України мігрантів пенсійного віку, розпад сімей та ризик торгівлі людьми. Найгіршим є явище, коли тимчасова еміграція перетворюється на постійну, працівники залишаються жити за кордоном і країна втрачає трудовий потенціал.

Однак, працевлаштування за кордоном знижує напругу на українському ринку праці, дає можливість самореалізації для спеціалістів і забезпечує надходження переказних коштів, які мають важливе значення для України.

Процес трудової міграції потребує ефективного регулювання. На жаль, в Україні його бракує, навіть не зважаючи на відчутний прогрес останніх років. Міграційна політика має спрямовуватись на скорочення виїзду з України і повернення емігрантів, які виїхали раніше; запобігання нелегальній міграції; захист прав емігрантів; створення умов для ефективного використання роботи тимчасових працівників з-за кордону для українського господарства.

Що ж до перспектив трудової еміграції українців, то загалом можна передбачити збільшення обсягів мігрантів, особливо тих, хто виїжджає із західних областей нашої держави, прикордоння, сіл і невеликих міст. Також можуть зрости обсяги "відпливу умів" та кількості молодих людей серед емігрантів. Важливим є те, що явище економічної кризи спричинило введення жорстких обмежень щодо емігрантів у приймаючих державах, це може спричинити зростання кількості випадків нелегальної міграції.

Основними подіями, які наразі впливають на формування еміграційних тенденцій, є підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і військова агресія з боку Росії. Обидві дані події в сукупності спричиняють територіальну переорієнтацію міграційних тенденцій збільшення чисельності українців, які виїжджають до країн ЄС та зменшення кількості тих, хто подорожує з метою працевлаштування до Росії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко В.С., Грішнова О.А. Управління трудовим потенціалом. В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. Навч. посіб. К. КНЕУ, 2005. 403 с.
2. Палагнюк О. В. Міграція як соціально-економічний феномен та геополітичний виклик розвитку сучасного суспільства. О. В. Палагнюк Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. Політологія. 2014. Т. 230, Вип. 218. С. 37-41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nrpchdupol_2014_230_218_9.pdf.
3. Кислицина, О.В. Сутність міжнародної економічної міграції та її особливості в умовах глобалізації. Кислицина О.В. Науковий журнал „Економічний часопис-XXI”, Київ, 2010, С. 33-36. 0,5 д.а , С.2
4. Дудченко В.Ю. Сучасні тенденції формування світового ринку праці Нормативні, управлінські та міжнародні аспекти соціально-економічного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 24-25 жовтня 2014 року) ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. Львів: ЛЕФ, 2014. Ч. 1. С. 91-94.
5. Кремень О.І. Міграційні процеси в Україні: особливості, причини та їх наслідки [Електронний ресурс] О.І. Кремень, О.В. Гавриш Економічний простір. 2013. № 76. С. 17-27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecpros_2013_76_4.pdf
6. Вергун В.А., Ступницький О.І. Сучасні інноваційні стратегії ТНК і синергетичний ефект "технологізації". В.А. Вергун, О.І. Ступницький 2014.
7. Вікіпедія Онлайн-енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_ІЛР
8. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України О. Варецька Україна: аспекти праці. 2005. №5. С. 3440.
9. Атаманенко А. Україна і закордонне українство А. Атаманенко Наукові записки НаУОА (серія "Історичні науки"). 2013. №21. С. 8-15

10. Малиновська О. Трудова міграція українців за кордон у дзеркалі наукових досліджень. О. А. Малиновська. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Випуск 4. 2010. С. 143-153
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Кравченко В.Г. Тенденції трудової міграції в Україні В.Г. Кравченко Часопис Київського університету права. 2012. С. 125-128
13. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/about-ukraine/ukrainians-abroad>
14. Migration and Remittances Factbook 2019, The World Bank. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/migration-and-remittances>
15. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи Будапешт, 2019. С. 98.
16. "People moving migration flows across the world" [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://peoplemov.in/#f-UA>
17. Малиновська О. Сучасний стан та проблеми трудової міграції з України О. Малиновська [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migrant-workers-ua-present-situation-and-problems-of-labor-migration-from-ukraine-continued>
18. Кириленко О.М., Ільєнко В.О. Розвиток міграційних процесів в Україні. О.М. Кириленко, В.О. Ільєнко. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. 2013. Вип. 37. С. 70-75.
19. Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедева В.К. Міжнародна економіка. Підручник. За ред. А.О. Задої, В.М. Тарасевича К.: Центр учбової літератури, 2019. 416 с.

20. Migration in Ukraine: Facts and Figures International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine. Second edition. 2018.
21. Бахчеванова Н.В. Україна світовому ринку праці Н.В. Бахчеванова Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2009. № 1. С. 127-134.
22. Міграційний профіль України 2013 [Електронний ресурс] Міграційна служба України. Режим доступу:
http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_%20Profile_2013.pdf
23. Бараник, З.П. Інтелектуальна міграція як об'єкт статистичного дослідження [Електронний ресурс] З.П. Бараник, І.О. Романенко Ефективна економіка. 2019. №6. Режим доступу:
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3096>
24. Вірбулевська О.В., Пономаренко А.А. Проблема інтелектуальної еміграції в Україні. [Електронний ресурс] О.В. Вірбулевська, А.А. Пономаренко. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013Economics2_135811.doc.htm
25. Martin Hofmann and David Reichel. Ukrainian Migration: An analysis of migration movements to, through and from Ukraine [Електронний ресурс] 2011. Режим доступу:
<http://www.integrationsfonds.atlaenderinformationukrainianmigration>
26. НБУ: огляд приватних грошових переказів в Україну [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://www.bank.gov.ua/doccatalogdocument?id=73841>
27. Вишневіська О. А. Проблеми нелегальної зовнішньої трудової міграції та шляхи їх вирішення. О. А. Вишневіська. Державне будівництво. 2008. № 2.
28. О. Малиновська. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. Аналітична записка. 2014. Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультацій.

29. Проект Закону України "Про зовнішню трудову міграцію" від 5 січня 2015 року Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.mlsp.gov.ua/labourcontroluk/publisharticle.jsessionid=3E12F51A4948E53564584780546BEA55.app1?art_id=170903&cat_id=34946
30. Л. Лук'янова, О. Лук'янова. Проблеми регулювання трудової міграції населення України. Відділення НСПП в Чернівецькій області [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nspp-cernivci.at.ua/publsocialno_trudovi_vidnosini5-1-0-33
31. Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union Ed by A.Mansoor and B.Quillin. The World Bank, 2006. p. 232
32. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України М. І. Пітюлич. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2014. Вип. 1. С. 96-100.
33. О. Малиновська. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? Малиновська О. Міграція №(04) 158, квітень 2015. С. 6-7 [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://migraciya.com.ua/upload/75da205ca27e012961fe39b5b3da33c.pdf>
34. Оцінка впливу Угоди про асоціацію ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т.О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л.В. ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів НАН України". К., 2014. 102 с.
35. Офіційний портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом
Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/kmucontrolrupublisharticle?art_id=246581344